

Прааналізаваны матэрыял дазваляе меркаваць пра прадстаўленасць культурнай значнасці ў паэзіі С. Панізніка на розных моўных узроўнях. Кагнітыўныя метафары ўяўляюць сабой аб'ектываваны працэс пазнання моўнай асобы, прадстаўленне культурнай інфармацыі яркавымі ёмістымі вобразамі. Разам з тым вобразы, якія ўтвараюць ядро метафары, маркіруюць культурную прастору. Сярод прадуктыўных спосабаў прадстаўлення значнасці пісьменнікам яшчэ можна адзначыць ацэначны кампанент, інтэнсіфікацыя, прэцэдэнтныя імёны, шырокі дыяпазон дэрывацыі, зварот да знакавых графем беларускай мовы.

ЛІТАРАТУРА

1. Токарев, Г.В. Лингвокультурология: учеб. пособие / Г.В. Токарев.– Тула: Изд-во Тул. гос. пед. ун-та им. Л.Н. Толстого, 2009. – 135 с.
2. Стариченок, В.Д. Базовые метафоры в структуре белорусского субстантивного метафорикона / В.Д. Стариченок // Национально-культурный компонент в тексте и языке: материалы докл. III Междунар. науч. конф. под эгидой МАПРЯЛ, Минск, 7 – 9 апр. 2005 г.: В 3 ч. Ч.2 / отв. ред.: А.В. Зубов, С.М. Прохорова. – Минск: МГЛУ, 2005. – С. 185 – 188.
3. Богданова Л.И. Концептуальные метафоры: универсальное и специфическое // Национально-культурный компонент в тексте и языке: Материалы докл. III Междунар. науч. конф. под эгидой МАПРЯЛ, Минск, 7 – 9 апр. 2005 г. В 3 ч. Ч. 2 / отв. ред.: А.В. Зубов, С.М. Прохорова. – Минск: МГЛУ, 2005. – 258 с.
4. Шаумян, С.О. понятия языкового знака / С. О. Шаумян // Язык и культура. Факты и ценности: к 70-летию Ю. С. Степанова / под ред. Е. С. Кубряковой.– М.: Шк. «Яз. славянской культуры», 2001. – 600 с.
5. Кубрякова, Е. С. Типы языковых значений: Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова.– М.: Наука, 1981. – 200 с.

УДК 81-112

ПРЫКАЗКІ І ПРЫМАЎКІ Ў МАЎЛЕННІ НА ПОЛАЧЧЫНЕ

канд. філал. навук **М.Д. ПУТРОВА**

Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, Наваполацк

У артыкуле разглядаюцца прыказкі і прымаўкі, вылучаныя з запісаў аўтэнтычнага маўлення на Полаччыне. Выдзяляюцца базавыя формы гэтых адзінак і абмяркоўваюцца крытэрыі для іх вызначэння. Нягледзячы на тое, што многія з іх маюць некаторыя відавочныя асацыяцыі з прыказкамі ў іншых культурах, яны з'яўляюцца культурна спецыфічнымі адзінкамі і трымаюцца правіл паліткарэктнай мовы.

Вядома, што нацыянальны характар, нацыянальнае ўспрыманне свету немагчыма дасканала зразумець, калі не ведаць адпаведныя прыказкі і прымаўкі. Ананімныя і сапраўды народныя па сваіх вытоках і змесце, яны адлюстроўваюць калектыўны, шматвякавы досвед народа, яго моўны малюнак свету, у значнай ступені ўводзяць у няпісаныя, але вельмі моцныя маральна-этычныя правілы жыцця і паводзін. Невыпадкова ва ўсіх культурах такая пільная ўвага аддаецца збору і сістэматызацыі гэтых адзінак мовы, выдаюцца адпаведныя слоўнікі, вывучаюцца спосабы іх пабудовы, асабліва сцісці рэалізацыі ў іх сродкаў вобразнай экспрэсіі, пераважныя формы.

Такія слоўнікі сапраўды скарб для ўсіх, хто цікавіцца мовай і асабліва тых, хто яе даследуе. Вельмі карысныя яны і ў вывучэнні мовы рэгіёну. Сам факт прысутнасці парэмічных выказванняў у адпаведным слоўніку сведчыць аб тым, што мова рэгіёну ўсё ж такі перш за ўсё рэпрэзентуе мову і погляд усей нацыі. Але ж здараецца і так, што выказванні, якія па сваёй форме і змесце адпавядаюць патрабаванням прыказак ці прымавак, у спецыяльных слоўніках адсутнічаюць, ці прыводзяцца ў іншай або цалкам не супадаючай форме. Такое несупадзенне ці поўная адсутнасць парэміі ў спецыяльных слоўніках вельмі хвалючая для даследчыка аўтэнтычнага маўлення падзея, бо яна можа быць сігналам адметнасці мовы і светапогляду рэгіёну. Але не заўсёды. Адсутнасць адзінкі ў слоўніку можа сведчыць аб нізкай частотнасці яе ўжывання, што сталася прычынай адзначанай адсутнасці.

Мэтай нашага даследавання якраз і было выявіць і апісаць тыя парэмічныя выказванні, якія былі зафіксаваны падчас аналізу запісаў гутарковай мовы на Полаччыне і якія не сустракаюцца ў спецыяльных слоўніках. Для верыфікацыі формы, семантыкі і кантэкстаў рэалізацыі вылучаных адзі-

МОВАЗНАЎСТВА І ДЫЯЛЕКАЛОГІЯ

нак ужываўся метада назірання, гэта значыць, што фіксаваліся ўсе варыянты рэалізацыі ідэнтыфікаваных адзінак, якія толькі траплялі ў поле зроку даследчыка.

Навізна даследавання якраз і заключаецца ў тым аўтэнтычным гутарковым матэрыяле, з якога вылучаліся прыказкі і прымаўкі. Слоўнікі і літаратурныя творы выкарыстоўваліся намі толькі як дадатковыя сродкі адэкватнага вылучэння парэмічных выказванняў, бо апошнія трэба было аддзяліць ад афарызмаў і выказванняў знакамітых дзеячаў і ўжо зафіксаваных ў слоўніках адзінак. Больш таго, трапныя выказванні здараюцца і ў звычайных носьбітах мовы. Іх таксама нельга было ўключыць у спіс прыказак і прымавак. Паводле нашых крытэрыяў, моўная адзінка, адпавядаючая па сваіх фармальным і семантычным параметрах прыказкам ці прымаўкам, тым не менш, у іх лік не ўключалася, калі яна нідзе больш ні ў якіх варыянтах не сустракалася. Калі ж у нашых запісах аўтэнтычнага маўлення яна рэгістравалася хаця б двойчы, але ў рэпліках розных суразмоўцаў, ці сустракалася ў запісах, зробленых падчас назіранняў, мы ўключалі яе ў ліст магчымых прыказак або прымавак.

Трэба адзначыць, што ідэнтыфікацыя асноўнай, “слоўнікавай” формы вылучаных намі прыказак таксама апынулася даволі складанай справай. Разгледзем прыведзеныя ніжэй выказванні, зафіксаваныя ў гутарковым маўленні.

Падборка I.

1. *Няма той рэчкі, што без наваротаў.*
2. *Няма той рачулкі, што нідзе не наварочвае.*
3. *Няма рачулкі без навароту.*
4. *Рака без наваротаў ці бывае, а?*
5. *Дзе ж такая рэчка, што без наваротаў?*
6. *І твая рачулка наварот мае.*
7. *Але ж рака без наваротаў ... няма такой.*
8. *Дзе рака, там і навароты. Так што павернецца шчэ ўсё, пераменецца.*
9. *Калі ж ужо ў маёй рэчачцы нейкі наварот будзе?*
10. *А вось у яе рачушчы ўсё неяк вой-вой без навароту ды без навароту.*

Непасрэдна ў нашых запісах сустракаецца толькі адно з іх – 1. Два наступныя зафіксаваны ў запісах мовы, зробленых студэнтамі. Астатнія – у назіраннях. І якраз варыянт 8 з назіранняў падаецца нам найбольш верагоднай базавай формай як найбольш абагульняючай і незалежнай ад нейкіх сацыяльных ці эмацыянальных характэрыстык суразмоўцы. Базавую форму можна з лёгкасцю выдзеліць і з варыянтаў 1 і 3 (*Няма рэчкі без навароту*), калі вывесці ўказальны займеннік *той* у рэалізацыі 1 ці замяніць памяншальнае слова *рачулка* на *рака* ў выказванні 3.

Шырока распаўсюджаным накірункам у вывучэнні парэмій з’яўляецца высвятленне таго, наколькі яны нацыянальна спецыфічны. Даследчыкі цікавяцца, якім чынам яны суадносяцца з парэміямі іншых народаў. Большасць прыказак, паводле даных спецыяльных даследаванняў [1, с. 53], праяўляюць падабенства семантычных ліній сваёй арганізацыі, што лічыцца зразумелым, бо ў аснове такой сімільярнасці знаходзіцца відавочная ўніверсальнасць досведа чалавека. Сваю ролю безумоўна адыгрываюць і розныя формы запазычання. Але ж аднатыпнасць досведу прызнаецца галоўнай.

Так, многія мовы маюць у сістэме сваіх парэмій нейкія паралелі з вельмі старажытнай прыказкай мовы Самалі *Kaadsade ma kufo* [1, с. 53], якая ў англійскім варыянце гучыць як *He who takes his time does not fall* (Той, хто не спяшаецца, не ўпадзе), а ў нашых запісах значнае семантычнае падабенства з ёю маюць наступныя выказванні з падборкі II.

Падборка II.

1. *Глядзі! Паспееш, як не пабяжыш, бо як пабяжыш, то спатыкнешся.*
2. *Каб паспець, бегчы не трэба.*
3. *Цішэй, цішэй, не бяжы. Бо паспееш, як не спатыкнешся.*

Гучаць прыведзеныя выказванні па рознаму, але семантычна акцэнт у іх застаецца той жа: *не трэба спяшацца*.

Відавочна, што ўсе прыведзеныя варыянты, уключаючы і іншамоўныя, настойваюць на тым, каб не спяшацца ці, як гэта значыцца ў вядомым пажаданні “Паспяшай цішэй” (Торопись медленно).

Апроч семантычнага, у значнай колькасці прыказак маецца відавочнае міжмоўнае структурнае падабенства, бо яны заснованы на яркіх вобразах, трапных метафарах, той ці іншай гульні са словамі. Так, у варыянтах падборкі I такім вобразам з’яўляецца *рака*, у падборцы II – *спатыканне*, якім метафарычна азначаюцца мажлівыя памылкі. Вельмі прываблівай характарыстыкай прыказак з’яўляецца

іх падзеленнасць на дзве часткі, якія нейкім чынам ураўнаважваюць адна другую, пры гэтым у значнай колькасці выпадкаў маюць відавочныя паралелі ў сінтаксісе і рытме, праяўляюць сувязі гукаў. Так, у прыведзеных намі падборках з лёгкасцю выдзяляюцца двухсастаўныя канструкцыі:

Дзе рака, там і павароты.

1 2

Паспееш, як не пабяжыш. А як пабяжыш, то спатыкнешся.

1 2 1 2

У іх адчуваецца характэрны рытм, які складаецца з многіх фактараў: падабенства сінтаксічнай формы, месца акустычнай выдзеленнасці, чаргавання адпаведных тонаў у сінтагмах і г.д.

Цікавымі падаюцца і міжкультурныя сувязі. Так, прыведзеная прыказка “Няма той рэчкі, што нідзе не паварочвае” адсылае да вобразу ракі, а семантычна вельмі падобная на яе англійская “It’s a long lane that has no turning” – сцяжынкi. Але ж прататыпічнае значэнне ў іх адно: трэба мець цярдзенне і чакаць перамен да лепшага. Цікава, што ў абедзвюх культурах ужытыя ў прыведзеных прыказках вобразы (рачулкі ці сцяжынкi) супастаўляюцца і ўраўнаважваюцца адным і тым жа паняццем – паваротам, за якім можна і трэба чакаць добрых перамен. “Выхад заўсёды ёсць”, – даводзіцца ў семантычна вельмі сімілярных выказваннях на англійскай і беларускай мовах.

Трэба зазначыць, што падабенства структур і практычная ідэнтычнасць агульнага, ці базавага, прататыпічнага сэнсу зусім не адмяняе культурную асаблівасць прыказак. Так, знакамітая англійская парэмія *Love me, love my dog* (Любіш мяне, любі і маю сабаку) відавочна карэліруе з запісанай на Полаччыне *Улюбiла мяне, улюбi і маю мацi*. Паралелі захоўваюцца нават ва ўжыванні прыналежных займеннікаў. Але ж пры ўсім падабенстве агульнай семантыкі (прымаеш мяне, прымай і тое, што мне даражэй за ўсё) і яе моўнай маніфестацыі ёсць і вельмі характэрная адметнасць. У адным выпадку галоўная каштоўнасць прадстаўлена ў вобразе-канцэпце сабакі, што стасуецца з прэзентацыяй англійскай культуры як той, якая асабліва вылучае і паважае сабак. У другім выпадку такім каштоўным цэнтрам становіцца мацi. Што таксама стасуецца з тым месцам, якое мае мацi ў іерархіі каштоўнасцей беларускай культуры, пачынаючы са знакамітага “Раскіданага гнязда” Купалы. Невыпадкова, што мацi вельмі адметная фігура ў светапоглядзе беларускіх пісьменнікаў. Нават адзін са слоўнікаў прыказак і прымавак прысвячаецца яго аўтарам менавіта мацi як першай і галоўнай настаўніцы ў жыццi [2, с. 3]. Гэты вобраз, аднак, паказвае на магчымасць балючых і разбуральных вынікаў, калі “ўлюбiла мяне” ды “не ўважаўла мацi”.

Як ужо адзначалася, усе даследчыкі прыказак і прымавак адзіны ў выснове, што гэтыя адзінкі адлюстроўваюць мудрасць народа, што ў іх зафіксаваны багаты практычны досвед чалавека. Кароткі спіс нашых парэмi дазваляе цалкам пагадзіцца з такім меркаваннем. Нават просты іх пералік пераканаўча паказвае, што яны сапраўды на вельмі глыбокім узроўні інтэрпрэтуюць свет чалавека і яго жыццё. Напрыклад:

– *Руплівіцы Ганцы, як той пчолцы, жыццё мёдам не падаецца.*

– *З кім набраўся, ад таго і набраўся* (Вельмі цікавы варыянт вядомага меркавання, што “муж і жена – адна сатана”).

– *Карміла-люляла таечка сваё цельца-лялячку, ды ўскармілася змяя, што зглынула таечку.*

– *І кат, і лекар у сваёй (адной) галаве.*

– *Як не набраўся, то глядзі. А як набраўся, то цягні.*

Кожная з прыведзеных прыказак заслугоўвае глыбокага разгляду і падрабязнай інтэрпрэтацыі зафіксаванага ў ёй семантычнага і моўнага багацця. Асабліва калі прыняць на ўвагу розныя варыянты іх рэалізацыі ды ўважліва прааналізаваць тыя камунікатыўныя падзеі, у якіх яны ўзніклі. Так, апошняя з прыведзеных прыказак зафіксавана, акрамя іншых, у наступным фрагменце моўных паводзін.

Фрагмент I. А₁: *Так, браце, вось што я табе скажу. Як не набраўся, то глядзі. Глядзі! А як ужо набраўся, дык тады-ы гэ-гэ! Адным словам, цягні! Куды ўжо тады глядзець!*

Б₁: *Хы!*

А₂: *Не хы! Бо нагледзеш на сваю галаву!*

Б₂: *Ну-у!*

А₃: *Так, так! Цягні і ўсё тут.*

Б₃: *Хе-хе...*

МОВАЗНАЎСТВА І ДЫЯЛЕКТАЛОГІЯ

А₄: *Вось табе і хе-хе! Цягні, хлопча, лягчэй будзе!*

Б₄: *Дык і што ж там цягнуць так ужо трэба?*

А₅: *Ды ўсё, што возьмеш, усё, што ета-а ўсё, што будзе! Цягні. Моўчкі.*

Ммоўчкі.

Б₅: (Трасе галавой)

А₆: *Куды лягчэй будзе. Куды!*

Прыведзеная размова пляменніка з дзядзькам, братам маці, якраз і дэманструе канкрэтную рэалізацыю прыведзенай прыказкі. І па сваёй семантыцы, і па форме яна вельмі нагадвае выказванне знакамітага прадстаўніка французкай літаратуры, што да шлюбу трэба глядзець абодвума шырока раскрытымі вачыма, а пасля толькі сашчырыўшыся. Падабенства, аднак, частковае, бо зафіксаваны намі варыянт мае не толькі агульную для абодвух меркаванняў думку аб неабходнасці пільнай увагі да шлюбу, але і зусім розныя парады на пасляшлюбны перыяд. Калі для француза дастатковым падаецца проста не пільна ўглядацца, то зафіксаваны на Полаччыне варыянт цалкам адкідае неабходнасць глядзець пасля шлюбу ўвогуле. Больш таго, прапануецца цягнуць. А ў прыведзеным фрагменце яшчэ і з вельмі характэрнай дэталізацыяй: *моўчкі*. Калі прыняць на ўвагу, што маўчанне з'яўляецца адной з самых характэрных рыс моўных паводзін у беларускай культуры [3], то каментар дзядзькі можна прызнаць зусім невыпадковым. А прыказку ў цэлым – не толькі нічым не саступаючай вядомаму французкаму афарызму, а нават паглыбляючай рэалізаваную ў ім думку і досыць дакладна адлюстроўваючай патрабаванні беларускай культуры да мужчын.

Цяпер, як вядома, вельмі востра стаяць пытанні так званай моўнай паліткарэктнасці. Многія дзеячы культуры, мовазнаўства, літаратуры, асабліва журналісты ставяцца да іх выключна адмоўна, што добра адлюстроўваюць шматлікія сатырычныя каламбуры папулярнага беларускага калумніста, які рэгулярна друкуе свае пратэстныя меркаванні ў цэнтральнай газеце.

Вельмі нечаканым вынікам нашага аналізу зафіксаваных у моўных паводзінах на Полаччыне парэмчных выказваннях з'яўляюцца даныя аб даволі высокай гендарнай карэктнасці адзначаных парэмій. Усе яны добра стасуюцца з жыццёвым досведам як мужчын, так і жанчын. І, што асабліва важна, ужываюцца і тымі, і гэтымі. Праўда, як правіла, адбываюцца некаторыя вельмі характэрныя змены ў моўнай форме прыказак. Так, прыведзенае ў падборцы I меркаванне аб тым, што рака, як і жыццё, мае павароты, у мужчынскіх варыянтах гучыць інакш, чым у жаночых [2, 3, 9, 10]. Акрамя таго ёсць і тыя, якія могуць быць кваліфікаваныя як гендарна нейтральныя [1, 4, 5, 6], бо яны могуць сустрацца ў адзначанай форме ў маўленні як мужчын, так і жанчын. А прыказкі *Як не набраўся...* і *З кім набраўся...* ў жаночым ужыванні рэалізуюцца *Як не набралася...* і адпаведна *З кім набралася...*, што дае падставы для фіксацыі такіх прыказак у слоўніках у дзвюх формах, мужчынскай і жаночай. Бо атрымліваецца, што гэтыя слоўнікі могуць быць кваліфікаваныя як недастаткова паліткарэктныя, а самі прыказкі – не. Сказанае падаецца асабліва справядлівым, калі даводзіцца пачуць, як з дапамогай *Руплівіцы Ганкі ...* камуніканты-мужчыны ацэньваюць уласныя жыццёвыя сітуацыі ці робяць каментар жыццёвых сітуацый іншых мужчын, што зафіксавана ў нашых назіраннях за моўнымі паводзінамі на Полаччыне. Калі ацэньваць усе зафіксаваныя намі парэмчныя выказванні, то яны адлюстроўваюць жыццё ўсіх гендарных груп, кожнай аддаючы сваё.

Прыведзенае даследаванне прадстаўляе сабой толькі папярэдні аналіз адабраных намі адзінак, але нават і ён паказвае значнасць прыказак для вывучэння мовы і культуры, у тым ліку і ў гендарным плане. Падсумоўваючы ўсё сказанае, правамерна прызнаць, што

- 1) у нашым даследаванні зафіксаваны новыя, яшчэ не патлумачаныя ў адпаведных слоўніках прыказкі і прымаўкі;
- 2) кожная з гэтых прыказак патрабуе далейшага дэталёвага аналізу формы і семантыкі ва ўсіх аспектах, уключаючы гендарны;
- 3) усе яны адпавядаюць шырока распаўсюджанаму цяпер патрабаванню моўнай гендарнай паліткарэктнасці.

ЛІТАРАТУРА

1. Crystal, D. the Cambridge Encyclopedia of Language / D. Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 480 p.
2. Санько, З. Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем / З. Санько. – Мінск: Навука і Тэхніка, 1991. – 234 с.

3. Путрова, М.Д. Задачи исследования молчания как коммуникативного феномена. Гендерный аспект/М.Д. Путрова//Коммуникация в современной парадигме социального и гуманитарного знания: сб. мат-лов междунар. науч. конференции. – М.: РУДН, 2008. – С. 203 – 206.

УДК 81-112

МЕТАМОЎНАЕ ВЫКАЗВАННЕ Ў СТРУКТУРЫ МАСТАЦКАГА ТЭКСТУ (НА МАТЭРЫЯЛЕ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ПРОЗЫ)

Л.У. ХВАШЧЭЎСКАЯ

Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, Наваполацк

У артыкуле апісваюцца метамоўныя выказванні (рэфлексівы) у творах мастацкай прозы з вызначэннем іх асаблівасцей і функцыянальнага прызначэння. Высветлена, што металінгвістычныя выказванні дапамагаюць падтрымліваць двайную сувязь – не толькі паміж чытачом і тэкстам, але і паміж аўтарам і чытачом, ліквідуюць "камунікатыўную напружанасць", раскрываюць лінгвістычную дасведчанасць і індывідуальнасць аўтара.

Праблема адлюстравання мовы ў свядомасці чалавека з'яўляецца адной з актуальных у сучаснай лінгвістыцы. Цікавасць даследчыкаў да вывучэння праяў метамоўнай рэфлексіі звязана з імкненнем выявіць і вывучыць уяўленні носьбітаў мовы пра моўную рэчаіснасць. Метамоўныя выказванні, ці "рэфлексівы", фіксуюць увагу на семантычна і аксіялагічна значных моўных адзінках, якія, як правіла, выклікаюць своеасаблівае напружанне ў працэсе камунікацыі і таму патрабуюць вербалізацыі [1, с. 79]. Спонтанныя ўяўленні, якія фарміруюцца пры выкарыстанні моўных адзінак, належаць да сферы бытавой лінгвістыкі і датычацца самых розных аспектаў прафесійнага аналізу.

Метамоўная свядомасць пісьменніка, што праяўляе сябе ў мастацкіх тэкстах, таксама належыць да бытавой лінгвістыкі. Нават у тых выпадках, калі метамоўныя выказванні мастака слова дастаткова дакладныя і правільныя, усё ж яго назіранні з'яўляюцца "не вынікам навукова-лінгвістычнага аналізу, а праявай моўнай інтуіцыі аўтара" [4, с. 116]. У мастацкім тэксце ўсе элементы не выпадковыя і падпарадкоўваюцца аўтарскай задуме. Рэфлексівы ў мастацкім тэксце – гэта спецыяльна актуалізаваныя метамоўныя меркаванні, якія нясуць эстэтычную нагрузку ў адпаведнасці з ідэйна-эстэтычным зместам твора.

Метамоўная рэфлексія ў мастацкім тэксце характарызуецца дыялектычным адзінствам агульнага і індывідуальнага. З аднаго боку, аўтарская індывідуальнасць у значнай ступені вызначае змест і функцыі метамоўных выказванняў. З другога боку, вывучэнне метамоўнай рэфлексіі ў мастацкім тэксце можа даваць падставы для абагульненняў. Мэтай нашай працы стаў разгляд метамоўных выказванняў (рэфлексіваў) у творах мастацкай прозы з вызначэннем іх асаблівасцей і функцыянальнага прызначэння.

Вывучэнне метамоўнага выказвання з моўнай плыні адбываецца на аснове яго інтэгральнай прыметы – метамоўнай функцыі, якой адпавядае семантычная структура рэфлексіва. Расійская даследчыца М.Р. Шумарына адзначае чатыры асноўныя кампаненты ў семантычнай структуры рэфлексіва. Да іх належаць аб'ект рэфлексіі, статусны кваліфікатар, суб'ект метамоўнай ацэнкі і метамоўная характарыстыка [3, с. 19]. Кампаненты семантычнай структуры могуць быць вербалізаваны, а могуць прысутнічаць імпліцытна. Спынімся больш падрабязна на кожным з гэтых кампанентаў.

Аб'ектам рэфлексіі звычайна з'яўляецца адзінка мовы, факт маўлення, наконт якіх даецца нейкі каментарый: *Дазвольце пазнаёміцца – Самсон Рыгоравіч Іваноўскі, маскоўскі ўрач-афтальмолаг. Ну, калі прасцей – спецыяліст па захворванні вачэй* (Л. Рублеўская. Старасвецкія міфы горада Б*).

Статусны кваліфікатар – гэта абазначэнне, якое ўказвае на лінгвістычны статус аб'екта: слова, выраз, паняцце, жанр і інш. *Дарэчы, «дача мая» – мясцовы зварот да любой асобы жаночага полу, незалежна ад узросту і роднасных адносін (так мяне кліча суседскае дзяўчо, абражацца бессэнсоўна). Паспрабавала б я сказаць сваёй маці нешта накшталт: «Галіна, дзяўчынка мая...» – не, не магу нават уявіць рэакцыю* (А. Брова. Каменданцкі час для ластавак).

Суб'ект метамоўнай ацэнкі – гэта моўная асоба ці група носьбітаў мовы, для якіх дадзена ацэнка з'яўляецца праўдзівай: *Сядзім у гасцёўні вялікага дома Джойс: родныя і стрыечныя, а лепш, як гаворыць дзядзька Саша, "усім прозвішчам"* (Р. Баравікова. Аўтограф ад Спілберга). У дадзеным прыкладзе наяўнасць суб'екта выражана лексічнымі сродкамі, але семантыка суб'екта можа быць зразумелай і з папярэдняй часткі тэксту або мець "нулявую форму". У апошнім выпадку "нулявая форма" выражэння